

The Abundance Shift

Een manifest over kunstmatige schaarste en de keuze voor overvloed

E.E. Letteboer

Project Alithea | Maart 2026

“Wat als er geen tekorten meer zouden zijn?”

Dit is geen retorische vraag. Het is een empirische vraag die dit manifest beantwoordt. De technologie om energie te produceren zonder fossiele uitstoot bestaat, is bewezen schaalbaar en is inmiddels goedkoper dan welke andere energiebron ook in de geschiedenis van de mensheid. De kennis om medicijnen te produceren die miljoenen levens redden is voor het merendeel openbaar beschikbaar of vatbaar voor generieke productie tegen kosten van enkele dollars per behandelkuur. De landbouwtechnologie om tien miljard mensen te voeden is operationeel, van precisiefermentatie tot verticale landbouw tot satelliet-gestuurd precisiebeheer van bestaande landbouwgronden. De digitale infrastructuur om onderwijs universeel toegankelijk te maken is al gebouwd en kost marginaal niets extra om te verdubbelen.

En toch gaan er elke dag 733 miljoen mensen hongerig naar bed. En toch sterven mensen aan ziekten waarvoor generieke medicijnen beschikbaar zijn voor minder dan een euro per dag. En toch blijft wetenschappelijke kennis opgesloten achter betalingsmuren van duizenden euro's per jaar, betaald door dezelfde universiteiten die het onderzoek hebben gefinancierd. En toch verbranden we fossiele brandstoffen op een planeet die op haar grondvesten trilt, terwijl de kostencurve van hernieuwbare alternatieven al een decennium lang verticaal naar beneden wijst en geen enkel technisch argument meer rechtvaardigt om ze niet te omarmen.

De kloof tussen wat technologisch mogelijk is en wat maatschappelijk werkelijkheid is, is geen ongeluk, geen verzuim, geen gebrek aan intelligentie of technisch vernuft. Het is ontwerp. Het is de uitkomst van specifieke juridische constructies, eigendomsregimes, investeringsverdragen en governance-architecturen die zijn opgebouwd om technologische overvloed om te zetten in economische schaarste — niet uit noodzaak, maar ter consolidatie van macht en kapitaal.

Schaarste is een keuze. En dus is overvloed dat ook.

Dit manifest legt uit waarom die these niet alleen intellectueel verdedigbaar is maar empirisch gedocumenteerd. Het legt uit hoe kunstmatige schaarste werkt, in welke sectoren zij het meest destructief is, welke alternatieven al operationeel bestaan, en welke institutionele keuzes de komende generatie zullen bepalen of technologisch potentieel uitmondt in brede maatschappelijke welvaart of in nieuwe concentraties van macht die de oude overstijgen in reikwijdte en hardnekkigheid.

I. De architectuur van kunstmatige schaarste

Het fundament van een onvolledig paradigma

Westerse economische theorie rust op één axioma dat zelden expliciet wordt gemaakt omdat het zo diep in de architectuur van het denken is ingebakken dat het als vanzelfsprekend doorgaat: schaarste is de universele menselijke conditie. Mensen willen altijd meer dan beschikbaar is. Daarom is competitie

onvermijdelijk. Daarom is prijs het eerlijkste allocatiemechanisme. Daarom is uitsluiting de logische en zelfs rechtvaardige consequentie van beperkte middelen.

Dit axioma is niet fout. Het is gevaarlijk onvolledig. Het maakt geen onderscheid tussen twee fundamenteel verschillende vormen van schaarste die elk een volledig andere respons vereisen.

De eerste is biofysische schaarste: tekort dat voortkomt uit onherroepelijke grenzen van de planeet, uit thermodynamische wetten, uit eindige reserves van specifieke grondstoffen. Die schaarste is reëel, irreduceerbaar en vereist inderdaad wijze allocatie, grensrespect en bescheidenheid van aanspraken.

De tweede is institutionele schaarste: tekort dat wordt geproduceerd door juridische constructies, eigendomsregimes, marktstructuren en governance-keuzes die overvloed transformeren tot beperkte toegang — niet omdat de beperking technisch onvermijdelijk is maar omdat ze economisch of politiek voordelig is voor een identificeerbare actor. Die schaarste is historisch contingent, institutioneel geconstrueerd en principieel transformeerbaar.

De klassieke economische theorie behandelt de tweede categorie alsof ze de eerste is. Ze naturaliseert haar, maakt haar onzichtbaar als keuze, presenteert haar als de uitkomst van onpersoonlijke marktwerking in plaats van als het resultaat van specifieke ontwerpen door specifieke actoren met specifieke belangen. En juist die onzichtbaarheid is haar kracht als mechanisme van machtsconsolidatie.

Wanneer een geneesmiddel dat voor drie dollar geproduceerd kan worden voor drieduizend dollar wordt verkocht, omdat een patent exclusieve productierechten verleent, is dat geen marktuitsluiting die de efficiëntie weerspiegelt. Dat is een juridische constructie die overvloed transformeert tot tekort: de kennis bestaat, de productiecapaciteit bestaat, de vraag is immens — maar de juridische architectuur verhindert dat de drie elementen samenkomen zonder tol te betalen aan de actor die het patent houdt.

Wanneer energie van de zon goedkoper opgewekt kan worden dan uit olie, maar fossiele bedrijven via subsidies, lobbywerk en investeringsverdragen hun marktpositie handhaven, is dat geen eerlijke competitie op een efficiënte markt. Dat is institutionele bescherming van een duur product tegen een goedkoper alternatief, gefinancierd met publiek geld en afgedwongen met juridische instrumenten die de transitie letterlijk strafbaar maken voor staten die het proberen te versnellen.

Het onderscheid heeft consequenties die verder gaan dan academische precisie. Biofysische schaarste vereist allocatie-wijsheid en het respect voor grenzen. Institutionele schaarste vereist iets fundamenteel anders: het identificeren, benoemen en politiek adresseren van de mechanismen die haar produceren, de actoren die haar handhaven en de instrumenten die haar transformeerbaar maken.

Hoe het mechanisme werkt: de isomorfe logica van tekort

Kunstmatige schaarste volgt een herkenbaar patroon dat dit manifest in veertien maatschappelijke sectoren heeft gedocumenteerd en dat over sectoren, schalen en historische periodes heen dezelfde structuur vertoont.

De sequentie begint met een technologische doorbraak die de marginale kosten van een eerder schaars goed of dienst substantieel verlaagt of naar nul drijft. De drukpers die kennis reproduceerbaar maakte. Zonne-energie die per kilowattuur goedkoper werd dan fossiele alternatieven. mRNA-technologie die vaccinontwikkeling comprimeerde van tien jaar naar enkele maanden. Generieke farmaceutische productie die behandelkosten voor eerder onbetaalbare aandoeningen reduceerde tot bedragen van cents per dag. Digitale reproductie die informatieproducten technisch gratis maakte om te verspreiden. Vervolgens reageren actoren die belang hebben bij de bestaande schaarste. Die reactie is niet toevallig of reactief maar strategisch en volgt drie parallelle sporen die samen een institutionele omheining bouwen rond het nieuwe potentieel.

Het juridische spoor: patentverlengingen via evergreening die een bestaand medicijn opnieuw twintig jaar beschermen door een minimale aanpassing aan het molecuul, aanscherping van handelsverdragen die generieke productie blokkeren via TRIPS-plus-bepalingen in bilaterale handelsakkoorden, investeringsverdragen als de Energy Charter Treaty die staten juridisch aansprakelijk stellen wanneer ze klimaatbeleid invoeren dat winstposities van fossiele bedrijven bedreigt.

Het financiële spoor: lobbying bij regelgevers en wetgevers, campagnefinanciering van politici die barrières handhaven, gerichte acquisities van concurrerende technologieën die vervolgens worden stilgelegd of op de plank gelegd, en pricing-strategieën die marktsegmentatie maximaliseren door rijke markten hoge prijzen te laten dragen die arme markten onbereikbaar maken.

Het narratieve spoor: public relations-campagnes die alternatieve technologieën als onveilig of onbetrouwbaar framen voordat de wetenschappelijke consensus is gevormd, onderzoeksagenda's financieren die het incumbente product bevoordelen, mediamanagement van kennisonzekerheid om beleidsdebat te vertragen, en de constructie van een vocabulaire dat institutionele keuzes als technische noodzakelijkheden presenteert.

Het resultaat: schaarste wordt gehandhaafd niet omdat de technologie faalt maar omdat de instituties haar buitensluiten, en die institutionele barrières zijn zo genormaliseerd dat ze onzichtbaar zijn geworden als keuze en zichtbaar zijn als uitkomst van een natuurlijke orde.

Het classificatieprotocol: wanneer is schaarste kunstmatig?

Om het onderscheid tussen natuurlijke en kunstmatige schaarste analytisch bruikbaar en wetenschappelijk controleerbaar te maken, hanteert dit manifest drie cumulatieve criteria die samen het classificatieprotocol vormen.

Criterium één: aantoonbare technische capaciteit voor overvloed. Er bestaat een documenteerbare technische mogelijkheid om het schaarse goed of de schaarse dienst in voldoende hoeveelheid te produceren of beschikbaar te stellen om aan de maatschappelijke vraag te voldoen, bij marginale kosten die significant lager liggen dan de geldende marktprijs. Of: er bestaan aantoonbare alternatieven voor de schaarse resource die beschikbaar zijn maar actief worden geblokkeerd in hun opschaling.

Criterium twee: actief afgedwongen toegangsbeperking. Er bestaat een identificeerbaar institutioneel mechanisme dat de toegang tot de technisch beschikbare overvloed conditioneert of verhindert. Dat mechanisme kan juridisch zijn — patenten, auteursrecht, licentiesystemen — contractueel of infrastructureel — exclusiviteitscontracten, propriëtaire standaarden, leveranciersafhankelijkheid — of regulatorisch via capture — beleidsuitkomsten die systematisch de schaarste-handhavende actor bevoordelen boven gedocumenteerd publiek belang.

Criterium drie: een identificeerbare begunstigde actor. Er bestaat een identificeerbare actor of actorklasse wiens vermogenspositie, marktaandeel of politieke macht wordt beschermd door het uitblijven van overvloed, en die aantoonbaar de schaarste actief handhaaft via documenteerbare mechanismen: lobbying-uitgaven, patentregistratiepatronen, overnamestrategie gericht op het stilleggen van concurrerende technologie, of gedocumenteerde desinformatiecampagnes naar analogie van de door rechtbankenvastgestelde tactieken van de tabaksindustrie.

Elk criterium heeft een falsificatievoorwaarde. Als een schaarste aantoonbaar voortkomt uit onoverkomelijke fysieke of ecologische beperkingen ook bij optimale institutionele condities, is ze primair natuurlijk. Als de toegangsbeperking voortkomt uit coördinatiefalen of informatietekort zonder aanwijsbare begunstigde actor

die de beperking actief in stand houdt, is ze niet van institutioneel-strategische aard. Als niemand structureel baat heeft bij de schaarste, vervalt het kunstmatige karakter als analytische kwalificatie.

Dit protocol beschermt het argument van dit manifest tegen twee even gevaarlijke vergissingen: de overstreking die alles kunstmatig noemt en daarmee het concept onbruikbaar maakt voor beleidsinterventie, en de onderstreking die institutionele constructies naturaliseert en ze daarmee onzichtbaar en onaanvechtbaar maakt.

Veertien sectoren, één patroon

In het wetenschappelijk onderzoekscompendium dat de grondslag van dit manifest vormt, zijn veertien sectoren systematisch geanalyseerd op basis van dit protocol: financiën, energie, gezondheidszorg, voedsel, huisvesting, onderwijs, media, intellectueel eigendom, water, digitale infrastructuur, cloud computing, productie, cognitie en governance. In elk ervan is hetzelfde isomorfe patroon aangetroffen, zij het in specifieke institutionele uitvoeringen.

In financiën produceert geldcreatie als schuld met rente structureel meer terugbetalingsverplichting dan er geld bestaat om haar te voldoen, wat permanente groei dwang genereert als systeemvereiste en een verdeling produceert waarin de rijkste één procent in twee crisisjaren twee derde van alle nieuw gecreëerde rijkdom naar zich toetrok terwijl de onderste helft van de wereldbevolking er netto op achteruitging.

In energie ontvangen fossiele brandstoffen wereldwijd meer dan vijf biljoen dollar per jaar aan directe en indirecte subsidies terwijl hernieuwbare alternatieven die al per kilowattuur goedkoper zijn juridisch worden beteugeld via investeringsverdragen als de Energy Charter Treaty die staten aansprakelijk stellen wanneer ze transitiebeleid doorvoeren dat winstposities van fossiele bedrijven bedreigt.

In gezondheidszorg verlengt farmaceutische evergreening patenten op bestaande moleculen met minimale aanpassingen systematisch met tien tot vijftien jaar, terwijl generieke versies tegen productiekosten van enkele euro's per maand dezelfde therapeutische werking leveren. De resulterende prijsverschillen zijn niet de vergoeding voor innovatie maar de prijs van juridische barrières die worden onderhouden door het patent als instrument en door handelsverdragen die generieke productie in het globale zuiden blokkeren. In onderwijs wordt publiek gefinancierd wetenschappelijk onderzoek gepubliceerd in tijdschriften die universiteiten vervolgens opnieuw inkopen voor bedragen die voor de rijkste instellingen ter wereld nauwelijks betaalbaar zijn, terwijl onderzoeksinstituten in het globale zuiden geen toegang hebben tot het werk dat mede met hun belastingen is gefinancierd.

In huisvesting produceren grondspeculatie, vastgoedinvestering als vermogensklasse en planningswetgeving die aanbodgroei structureel beperkt in elke grote stad ter wereld een patroon waarbij woonruimte financieel onbereikbaar wordt voor de mensen die de economie van die stad draaiend houden.

Het patroon is niet toevallig en niet sectorspecifiek. Het is de systematische uitkomst van een economisch systeem dat schaarste belooft als verdienmodel, overvloed bestraft als bedreiging voor gevestigde winststructuren, en de politieke architectuur bezit om beide mechanismen te handhaven.

II. De zeven stacks van overvloed

Diagnose zonder perspectief is paralysering. Dit manifest bouwt op het inzicht dat technologische convergentie in zeven onderling verbonden domeinen — de zeven stacks — voor het eerst in de menselijke geschiedenis een realistisch pad opent naar overvloed in de meest fundamentele sectoren. De vraag is niet of die technologie bestaat. Ze bestaat. De vraag is welke institutionele keuzes haar potentieel realiseren of blokkeren.

Stack 1: energie, de systeemstarter van alle transities

Energie is de fysieke drager van alle andere transities. Zonder overvloedige schone energie blijven productie, transport, waterzuivering, digitale infrastructuur en gezondheidszorg gebonden aan de schaarse en geopolitieke machtsverhoudingen van fossiele afhankelijkheid. Energieovervloed is niet één van zeven gelijkwaardige stacks maar hun gemeenschappelijk fundament.

De kostencurve van zonne-energie heeft in de periode 2010 tot 2024 een daling van meer dan negentig procent doorgemaakt. Ze is nu de goedkoopste elektriciteitsbron in de geschiedenis van de mensheid, goedkoper per kilowattuur dan steenkool, gas, kernenergie of welke andere bron ook ooit is geweest. Wind volgt een vergelijkbaar, iets trager traject. Batterijopslagkosten zijn in dezelfde periode met meer dan tachtig procent gedaald. De technologische drempel voor een gedecentraliseerd, volledig hernieuwbaar energiesysteem is overwonnen.

De blokkade is institutioneel en in drie lagen opgebouwd.

- De subsidielaag: fossiele brandstoffen ontvangen wereldwijd meer dan vijf biljoen dollar per jaar aan directe en indirecte steun, inclusief niet-doorberekende milieukosten, wat ze kunstmatig concurrerend houdt op markten waar ze zonder die steun kansloos zouden zijn.
- De netwerklaag: elektriciteitsnetwerken zijn ontworpen voor centrale productie en hanteren tariefstructuren die decentrale opwek benadelen, prosumers benachtigen en de businessmodellen van decentrale energiegemeenschappen structureel ondermijnen.
- De verdragslaag: investeringsverdragen beschermen fossiele winstposities juridisch tegen transitiebeleid, waardoor elke beleidsmaatregel die de energietransitie versnelt een potentiële financiële aansprakelijkheid voor de staat wordt.

Energieovervloed is technisch haalbaar binnen een generatie bij gewijzigd institutioneel beleid. Het is geen kwestie van energie-innovatie — die is geleverd — maar van energie-politiek.

Stack 2: productie, materiële overvloed gedecentraliseerd

De industrialisering heeft productie gecentraliseerd in een kleine groep locaties met comparatieve kostenvoordelen in arbeid en grondstoffen. Dat model heeft welvaart gebracht voor een deel van de wereldbevolking maar ook structurele kwetsbaarheid: supply chain-onderbrekingen, milieu-externaliteiten van transport, geopolitieke afhankelijkheden en een distributiesysteem dat zelden zijn kosten volledig internaliseerde.

Additive manufacturing, robotica, biofabricage en software-gestuurde fabricage veranderen de logica van productie op een fundamentele manier. 3D-printing maakt lokale productie op aanvraag mogelijk voor een groeiend aantal producten — van medische hulpmiddelen tot reserveonderdelen voor industrieel gebruik tot constructiematerialen — zonder minimale productiedrempels die centrale fabrieken economisch noodzakelijk maakten. Precisiefermentatie maakt diereiwitten, leer en materialen mogelijk zonder dieren en met een fractie van de grondstofbehoefte van conventionele productie. Verticale landbouw produceert voedsel zonder land, seizoen of transport.

De institutionele blokkade manifesteert zich hier primair als geplande veroudering — het bewust ontwerpen van producten voor beperkte levensduur om vervangingscycli te forceren — propriëtaire onderdelenketens die reparatie juridisch of economisch onmogelijk maken, en intellectuele eigendomsregimes die design-kennis afsluiten. Het Right to Repair-debat, dat in de VS, EU en Australië geleid heeft tot wetgeving maar slechts moeizaam terrein wint tegen de institutionele tegenstand van producenten, is geen consumentenkwestie. Het is een fundamentele strijd over het recht op toegang tot materiële overvloed.

Stack 3: cognitie, kennis als publiek goed

Menselijke kennis heeft in de pre-digitale wereld een onoverkomelijke biofysische beperking gehad: reproduceren kost materiaal, transport en tijd. Die beperking rechtvaardigde een eigendomslogica rondom intellectueel product — de drukker die zijn investering terugverdiende, de uitgever die zijn curatoriale rol financierde.

Die beperking bestaat niet meer. Een wetenschappelijk artikel digitaal reproduceren kost nul. Een universitair college opnemen en wereldwijd beschikbaar stellen kost marginaal niets boven de initiële productiekosten. Khan Academy heeft bewezen dat hoge kwaliteit educatieve content gratis en op schaal beschikbaar kan zijn en daarmee honderden miljoenen mensen bereikt. Wikipedia heeft bewezen dat de meest gebruikte encyclopedie ter wereld gebouwd kan worden zonder eigendomsstructuur, advertentiemodel of redactionele hiërarchie, door de gecombineerde inspanning van vrijwilligers die gezamenlijk meer dan vijftig miljoen artikelen hebben geschreven in meer dan driehonderd talen.

De schaarste die we feitelijk ervaren rondom kennis — de paywalls, de gepatenteerde algoritmen, de platformmonopolies op data, de betaalmuren rond tijdschriften die grotendeels bestaan uit publiek gefinancierd onderzoek — is volledig institutioneel van aard. Auteursrecht en patenten zijn beleidsinstrumenten die ooit bedoeld waren als tijdelijke prikkels voor innovatie maar zijn uitgegroeid tot permanente monopolies op kennis die verdere innovatie eerder belemmeren dan stimuleren. De gemiddelde duur van farmaceutische patenten bedraagt inclusief verlengingen meer dan dertig jaar. De gemiddelde beschermingstermijn van auteursrecht in OESO-landen is levensduur van de auteur plus zeventig jaar — een bescherming die begon als veertien jaar en via herhaalde uitbreidingen volledig is losgekoppeld van haar oorspronkelijke functie als tijdelijke prikkel.

Stack 4: gezondheid, van behandelen naar voorkomen en ontwerpen

Medische wetenschap heeft in de twintigste eeuw ongekennde doorbraken gerealiseerd in diagnose, behandeling en preventie. Maar het systeem dat medische kennis omzet in maatschappelijke gezondheid, is gebouwd op een bedrijfsmodel dat ziekte financieel belooft en gezondheid niet. Farmaceutische vergoedingssystemen betalen voor behandeling en niet voor preventie. Verzekeringsmodellen rekenen risico door in plaats van het te verminderen. Zorginfrastructuur is geconcentreerd in curatieve capaciteit terwijl chronische ziekten primair worden veroorzaakt door leefstijl, omgeving en psychosociale omstandigheden die ver buiten het curatieve domein liggen.

mRNA-technologie heeft aangetoond dat vaccins voor nieuwe pathogenen in weken kunnen worden ontwikkeld — een revolutie in infectieziektebestrijding die de wereld in staat stelde binnen een jaar bescherming te bieden tegen een nieuw coronavirus. CRISPR maakt gerichte genetische interventies mogelijk tegen erfelijke aandoeningen die eerder definitief waren. AI-gestuurde eiwitstructuuranalyse heeft in één beweging vijftig jaar biochemische onderzoeksachterstand ingehaald en heeft de resultaten open source beschikbaar gesteld via AlphaFold, wat duizenden onderzoeksgroepen wereldwijd onmiddellijk toegang gaf tot kennis die daarvoor onbereikbaar was. Precisiediagnostiek maakt vroegdetectie van kanker, neurodegeneratie en cardiovasculaire aandoeningen mogelijk lang voor symptomen zichtbaar zijn.

De institutionele blokkade is meervoudig: farmaceutische patenten die preventie onderbelonen ten gunste van kostbare curatieve behandeling, verzekeringsmodellen die pas betalen bij ziekte en niet bij behoud van gezondheid, klinisch onderzoek dat grotendeels wordt gefinancierd door partijen met commercieel belang bij specifieke uitkomsten, en een mondiale gezondheidsarchitectuur die innovatie produceert voor markten die kunnen betalen en structureel verwaarloost wat alleen arme mensen nodig hebben.

Stack 5: waarde, de architectuur van het monetaire systeem

Het moderne monetaire systeem creëert geld als schuld. Wanneer een bank een lening verstrekt, ontstaat giraal geld dat tot dan toe niet bestond. Maar de rente die over die lening moet worden terugbetaald, wordt op het moment van de geldcreatie niet mee gecreëerd. Het totaal van schulden groeit daardoor structureel sneller dan de hoeveelheid geld beschikbaar is om haar af te lossen. Dit is geen theoretisch bezwaar maar een gedocumenteerd mechanisme dat de Bank of England in 2014 heeft beschreven in haar eigen kwartaalbulletin, in termen die geen ambiguïteit laten.

De consequentie is groeidwang als systeemvereiste. Niet groei als politieke ambitie of als morele keuze maar als structurele noodzaak om een monetair systeem solvabel te houden dat meer schulden heeft uitstaan dan er geld is om ze af te lossen. Die groeidwang is inherent conflictueus met ecologische grenzen, is de drijvende kracht achter de overproductie en overconsumptie die het schaarse-paradigma in stand houdt, en produceert de financialisering die vermogen concentreert bij degenen die kapitaal bezitten ten koste van degenen die arbeid leveren.

Alternatieven bestaan en functioneren. De Nederlandse coöperatieve sector telt meer dan 700 energiecoöperaties en is goed voor 180 miljard euro en vijftien procent van de nationale economie als geheel. Complementaire munten zoals de WIR-frank in Zwitserland bestaan al bijna een eeuw en stabiliseren economische activiteit in perioden van monetaire krapte door een parallel circuit van waarde-uitwisseling te creëren dat niet afhankelijk is van de liquiditeit van het centrale bankgeld. Publieke investeringsbanken in Duitsland, Italië en de Scandinavische landen tonen dat kapitaalstromen gericht op publiek goed kunnen worden ingezet zonder de efficiëntie te verliezen die marktmechanismen brengen.

Stack 6: governance, wie de spelregels schrijft en voor wie

Democratie rust op de aanname dat burgers gelijke toegang hebben tot het politieke proces dat de spelregels bepaalt. Die aanname is in elk modern democratisch systeem structureel ondermijnd door de asymmetrie in organisatievermogen en financiële middelen tussen diffuse publieke belangen en geconcentreerde private belangen.

Lobbying-uitgaven in de VS bedragen jaarlijks meer dan drie miljard dollar. Farmaceutische en fossiele bedrijven behoren consequent tot de grootste spenders. De resulterende beleidsuitkomsten zijn gedocumenteerd door politicologen Martin Gilens en Benjamin Page in hun analyse van meer dan tweeduizend beleidsbeslissingen over twee decennia: beleidsuitkomsten correleren significant met de preferenties van economische elites en nauwelijks met de preferenties van gemiddelde burgers, zelfs wanneer die preferenties sterk vertegenwoordigd zijn in de bevolking.

Alternatieve governance-modellen bestaan en zijn schaalbaar. Coöperatieve governance-structuren naar de ontwerpprincipes die Elinor Ostrom in haar gemeenschapsstudies heeft gedocumenteerd, tonen dat collectief beheer van gedeelde bronnen duurzaam mogelijk is zonder de coördinatieproblemen van de klassieke tragedy of the commons. Participatieve democratie-experimenten zoals de Ierse burgersconventies die het referendum over abortus en het klimaatakkoord hebben voorbereid, tonen dat willekeurig geselecteerde burgers in staat zijn tot verantwoorde besluitvorming over complexe langetermijnvraagstukken wanneer ze adequate informatie en tijd krijgen. Digitale coördinatieplatforms zoals Decidim in Barcelona tonen dat participatieve stedelijke besluitvorming op schaal mogelijk is.

Stack 7: zingeving, het verhaal dat we vertellen over wie we zijn

Technologische overvloed is een noodzakelijke maar niet voldoende voorwaarde voor een post-schaarse samenleving. Een samenleving die haar identiteitsstructuur heeft gebouwd op bezit, competitie en groei als waarden op zich, zal technologische overvloed vertalen in nieuwe consumptiedwang, nieuwe

statuscompetitie en nieuwe vormen van exclusie die de technologische doorbraak volledig neutraliseren als bron van brede welvaart.

De attention economy is hier het meest urgente en meest zichtbare voorbeeld. Platforms zoals Meta, TikTok en YouTube hebben bedrijfsmodellen gebouwd op het maximaliseren van de tijd die mensen op hun platform doorbrengen, niet op de kwaliteit van die tijd of de waarde die ze eraan ontleen. De algoritmische architectuur versterkt emotionele reacties — angst, woede, verontwaardiging — die engagement produceren. De schaarste die ze institutioneel produceren is niet materieel maar cognitief: de uitputting van aandacht, de fragmentarisering van het concentratievermogen, de versterking van tribale identiteiten ten koste van gemeenschappelijke oriëntatie op gedeelde feiten.

De narratieve transitie die overvloed vereist is niet moralistisch maar praktisch: nieuwe verhalen over wat een goed leven inhoudt die niet bouwen op schaarste als drijvende kracht maar op co-creatie, verbinding en bijdrage als bronnen van voldoening. Die verhalen zijn niet nieuw — ze zijn aanwezig in elke levende cultuur, in religieuze tradities, in gemeenschapspraktijken en in de psychologische literatuur over wat menselijk welzijn werkelijk constitueert. Ze worden systematisch verdrongen door de economische architectuur van schaarste maar ze zijn niet verdwenen. Ze wachten op institutionele condities die hen laten floreren.

III. Waarom het nu breekt

De onhoudbare spanning

Schaarste heeft als organisatieprincipe drie eeuwen redelijk gefunctioneerd omdat ze voor een groot deel reëel was. Fysieke grenzen aan productie, transport, kennis en gezondheid rechtvaardigden een economie van allocatie, prijs en uitsluiting. De Malthusiaanse logica was niet absurd in een wereld van handproductie, pre-industriële landbouw en een globale bevolking van een miljard mensen.

Dat tijdperk is voorbij. En het schaarste-paradigma slaagt er niet meer in zijn eigen legitimiteit te handhaven tegenover de werkelijkheid die het pretendeert te beschrijven.

Mensen leven met smartphones die meer rekenkracht bevatten dan alle computers van de NASA gecombineerd bij de maanlanding in 1969, en betalen tegelijkertijd voor insuline dat hen financieel ruïneert. Ze wonen in steden die rijker zijn dan ooit in de menselijke beschaving, en kunnen voor die rijkdom geen betaalbare woning vinden. Ze werken in een economie die per hoofd van de bevolking vier keer zo productief is als vijftig jaar geleden, en ervaren financiële stress als een constante achtergrondtoon van het dagelijks leven. Ze leven in democratieën die hun stem pretenderen te vertegenwoordigen, en zien hoe beleidsuitkomsten systematisch de belangen van een kleine vermogensklasse dienen boven de belangen van de meerderheid die ze kiezen.

Dit is cognitieve dissonantie op samenlevingsniveau. En cognitieve dissonantie op die schaal produceert ofwel systeemverandering of autoritaire consolidatie van het bestaande systeem door de actoren die er het meest bij te verliezen hebben als het verandert. We bevinden ons nu op dat kruispunt.

De vijf drukpunten

Er zijn vijf structurele spanningspunten die de crisis van het schaarste-paradigma concreet en urgent maken en die de aankomende generatie zullen definiëren.

Het klimaatvraagstuk is het eerste en meest urgente. De Planetary Boundaries, de biofysische grenzen waarbinnen menselijke beschaving stabiel kan opereren, zijn op meerdere dimensies overschreden. De consequentie is dat het huidige economische systeem fysiek onhoudbaar is — niet als ideologisch oordeel

maar als biofysisch feit dat door het overgrote deel van de wetenschappelijke gemeenschap wordt onderschreven. De transitie is niet optioneel. De vraag is alleen of zij georganiseerd plaatsvindt in het belang van brede welvaart, of chaotisch verloopt in een patroon waarbij de kosten van klimaatverandering worden gedragen door de armsten en de winsten van de transitie worden geoogst door degenen die het hardst hebben gewerkt om haar te vertragen.

De gezondheidskloof is het tweede spanningspunt. De Covid-pandemie heeft zichtbaar gemaakt hoe een mondiale gezondheidscrisis technologisch snel oplosbaar is — mRNA-vaccins in negen maanden ontwikkeld — en institutioneel traag en ongelijk gedistribueerd. Rijke landen hamsterden doses terwijl arme landen maanden wachtten, niet omdat er niet genoeg was maar omdat intellectueel eigendomsregimes en bilaterale inkoopcontracten de productie en distributie in de greep hielden van een klein aantal farmaceutische bedrijven. Die asymmetrie is geen uitzondering maar de standaardfunctie van het farmaceutische patentsysteem, elke dag zichtbaar in de prijzen van medicijnen voor hiv, hepatitis C, tuberculose en kanker.

De informatie-crisis is het derde spanningspunt. Het internet heeft de kostenbasis van kennisvervaardiging naar nul gedreven en tegelijkertijd de architectuur gebouwd voor de meest effectieve desinformatiemachines in de menselijke geschiedenis. De attention economy verdient aan cognitieve uitputting en politieke polarisatie. Het resulterende verlies aan collectieve epistemische capaciteit — het onvermogen van samenlevingen om gedeelde feiten te handhaven als basis voor democratisch debat — is een directe institutionele bedreiging voor de transitie die dit manifest bepleit, want institutionele verandering vereist politieke coalities, en politieke coalities vereisen gedeelde werkelijkheidsoriëntatie.

De vermogensconcentratie is het vierde spanningspunt. Volgens Oxfam bezit de rijkste één procent van de wereldbevolking meer vermogen dan de onderste vijftig procent gecombineerd. In de pandemiejaren 2020 tot 2022 trok die rijkste één procent bijna twee derde van alle nieuw gecreëerde rijkdom naar zich toe. Dit is niet het marktmechanisme dat efficiëntie belooft. Dit is het structurele effect van een systeem dat rendement op kapitaal een systematisch voordeel geeft boven inkomsten uit arbeid, gecombineerd met een fiscale architectuur die via belastingparadijzen een groeiend deel van de vermogens aan publieke verantwoording onttrekt.

De democratische legitimiteitscrisis is het vijfde spanningspunt. Vertrouwen in instituties — in parlementen, media en wetenschap — is in westerse democratieën in twee decennia gehalveerd. Dat vertrouwensverlies is niet irrationeel maar de rationele reactie op een systeem dat zichtbaar andere belangen dient dan die van de mensen die er in leven. Autoritaire alternatieven profiteren van dat legitimiteitsvacuüm en bieden ordening in ruil voor de opgave van institutionele checks die de enige duurzame bescherming zijn tegen misbruik van macht. De enige duurzame respons is niet betere communicatie maar institutioneel herstel: systemen die wederom de belangen dienen die ze pretenderen te dienen.

Het strategische momentum

Transitiemomenten zijn historisch zeldzaam en vergankelijk. Ze worden zichtbaar wanneer technologische druk, financiële stress op het bestaande systeem en publieke ontevredenheid samenvallen op een moment waarop alternatieven voldoende operationeel zijn om geloofwaardig te zijn als transitiedoel.

We bevinden ons nu op zo'n moment. De technologische druk is reëel en versnellend: hernieuwbare energie is goedkoper dan fossiele alternatieven, AI transformeert kennisproductie en diagnostiek in een tempo dat institutionele traagheid niet kan bijbenen, biotechnologie passeert therapeutische grenzen die twintig jaar geleden definitief leken. De financiële stress op het bestaande systeem is reëel: schuld niveaus die in geen enkele historische context houdbaar zijn gebleken, een monetaire architectuur die permanente groei vereist in een ecologisch systeem dat die groei niet meer kan absorberen zonder existentiële consequenties, en een verdeling van de vruchten van groei die de legitimiteit van het systeem ondermijnt bij de meerderheid die het draagt.

Wat ontbreekt is niet de druk maar het verhaal dat die druk een richting geeft. En dat is de strategische functie van dit manifest.

IV. Wat nu al werkt: de bewijsstukken

De operationele alternatieven

Een manifest dat alleen diagnosticeert is een klacht. Dit manifest is ook een inventarisatie van bewijsstukken: voorbeelden van werkende alternatieven die aantonen dat andere spelregels niet hypothetisch zijn maar operationeel, zij het dikwijls marginaal en onder druk van de institutionele omgeving die ze omringt.

Transitietheorie leert dat systeemverandering begint in niches — beschermde ruimten waar nieuwe principes kunnen worden ontwikkeld zonder de volle competitiedruk van het incumbente systeem. Die niches zijn de proeftuinen van de volgende systeemtoestand. Ze zijn er, en ze zijn groter dan algemeen bekend.

De coöperatieve infrastructuur

De Nederlandse coöperatieve sector telt meer dan 700 energiecoöperaties met gezamenlijk meer dan 139.000 huishoudens. Leden rapporteren gemiddeld achttien procent hogere tevredenheid dan klanten van commerciële energiebedrijven en vierendertig procent betere financiële weerbaarheid bij energieprijsschokken. De coöperaties combineren lokale eigenaarschap met democratische besluitvorming en laten zien dat energieovervloed — het punt waarop zon- en windenergie marginale kosten naar nul drijven — alleen brede welvaart genereert wanneer de eigendomsstructuur commons-gebaseerd is in plaats van geconcentreerd bij aandeelhouders.

Mondragon, de Baskische coöperatieve groep met meer dan 80.000 werknemers-eigenaren in meer dan honderd bedrijven, heeft de financiële crisis van 2008 overleefd door interne loonmatiging in plaats van ontslagen. Werknemers-eigenaren nemen democratisch beslissingen over loonschalen, investeringen en strategie. De groep is economisch competitief met multinationals in vergelijkbare sectoren en toont dat democratisch eigenaarschap geen efficiëntienadeel produceert wanneer het goed is ontworpen.

De coöperatieve bankensector in Europa — van Rabobank in Nederland tot Crédit Agricole in Frankrijk en de Volksbanken in Duitsland — beheert honderden miljarden in vermogen op basis van andere principes dan aandeelhouderswaarde: dienstverlening aan leden, regionale verankering, lange tijdshorizon. De financiële crisis van 2008 trof coöperatieve banken aanzienlijk minder hard dan hun commerciële tegenhangers, wat de stelling onderbouwt dat de gouvernementele structuur van coöperaties niet alleen ethisch aantrekkelijk maar ook financieel stabiel is.

De commons-based productie

Wikipedia levert het meest gebruikte kennissysteem ter wereld, in meer dan driehonderd talen, gebouwd door vrijwilligers, zonder eigendomsstructuur, advertentiemodel of winstoogmerk. Het heeft encyclopedisch kennisbeheer — een sector die eeuwenlang gedomineerd werd door commerciële uitgevers met hoge toegangsdrempels en beperkte actualiteit — democratisch gemaakt.

Linux drijft het overgrote deel van de serverinfrastructuur van het mondiale internet, nagenoeg alle supercomputers ter wereld en het Android-ecosysteem dat door meer dan drie miljard mensen wordt gebruikt. Het is gebouwd op open source principes en heeft een economische waarde van honderden miljarden dollar gegenereerd zonder dat enige aandeelhouder er een exclusieve claim op heeft kunnen vestigen.

Het preprint-ecosysteem in wetenschappelijke publicatie — van arXiv in de natuurwetenschappen tot bioRxiv in de biologie — heeft de tijdsduur van wetenschappelijke kennisdisseminatie gereduceerd van maanden naar uren. Tijdens de Covid-pandemie werden kritieke onderzoeksresultaten via preprints binnen dagen gedeeld met de wereldwijde wetenschappelijke gemeenschap, wat de vaccin-ontwikkeling aantoonbaar heeft versneld.

De governance-experimenten

IJsland heeft na de financiële crisis van 2008 een hersteltraject gevolgd dat radicaal afweek van het Europese bezuinigingsmodel. In plaats van banken te redden via belastinggeld liet het ze failleren. In plaats van bezuinigingsbeleid op te leggen versterkte het de sociale zekerheid. In plaats van het beleid te schrijven via ministeriële ambtenaren organiseerde het burgerconventies die de nieuwe grondwet ontwierpen. Het resultaat: IJsland herstelde sneller dan enig ander OESO-land dat de crisis had getroffen via het conventionele bezuinigingsrecept.

Barcelona heeft via het Decidim-platform een infrastructuur gebouwd voor participatieve stedelijke besluitvorming die meer dan 70.000 bewoners actief heeft betrokken bij beleidsvorming. Het platform is open source en wordt inmiddels gebruikt in tientallen steden wereldwijd als infrastructuur voor participatieve democratie op stadsschaal.

Bhutan meet nationale welvaart niet als bruto binnenlands product maar als bruto nationaal geluk, een samengestelde index van negen dimensies waaronder ecologische diversiteit, cultureel behoud en tijdsbalans. Het model is normatief omstreden en praktisch beperkt door de specifieke culturele context van Bhutan, maar het toont dat alternatieve meetkaders voor collectieve welvaart politiek implementeerbaar zijn.

V. De kritische vragen die dit manifest aan zichzelf stelt

Vijf bezwaren die serieus worden genomen

Een manifest dat zijn eigen zwaktes niet benoemt is propaganda. Dit manifest neemt die verantwoordelijkheid serieus. Er zijn vijf bezwaren die legitiem zijn en die de agenda van overvloed niet ondermijnen maar preciseren.

Technologisch solutionisme

De gevaarlijkste misinterpretatie van dit manifest zou zijn: meer technologie bouwen en alles komt goed. Die misinterpretatie is gevaarlijk omdat ze de centrale these omkeert. Het argument van dit manifest is niet dat technologie de problemen oplost maar dat institutionele blokkades verhinderen dat technologisch potentieel wordt omgezet in brede toegang. De oplossing is institutioneel herontwerp, niet technologische acceleratie.

De uitvinding van de drukpers in 1440 maakte het technisch mogelijk om kennis democratisch te verspreiden. Het duurde meer dan drie eeuwen van institutionele strijd — over onderwijs, eigendomsverhoudingen, censuur en kerkelijke autoriteit — voor die technologische mogelijkheid werd omgezet in algemene geletterdheid. Het internet heeft dezelfde belofte gedaan en heeft tegelijkertijd de architectuur gebouwd voor de meest effectieve desinformatiemachines in de menselijke geschiedenis. Technologie bepaalt het speelveld. Instituties bepalen de spelregels. En spelregels bepalen de uitkomsten.

Dit manifest bepleit institutioneel herontwerp dat gebruik maakt van de technologische mogelijkheden die beschikbaar zijn, niet technologische versnelling als substituuut voor die institutionele arbeid.

De rebound-paradox

Efficiëntiewinst leidt historisch consequent tot toename van totaalconsumptie, niet tot reductie. Goedkopere energie leidt tot meer energieverbruik per hoofd. Zuinigere auto's leiden tot meer gereden kilometers. Efficiëntere koeling leidt tot meer gekoelde ruimte. Dit mechanisme, de Jevons-paradox, heeft zich in elk domein herhaald waar technologische efficiëntie is toegepast.

Het gevolg is dat technologische efficiëntiewinst institutionele interventie op consumptieniveaus vereist als aanvulling — anders vertaalt overvloed in hogere totaalbelasting op ecologische systemen, niet in lagere. Dit manifest erkent die paradox volledig. Het doel is niet goedkopere consumptie van meer van hetzelfde maar universele toegang tot diensten die fundamentele behoeften vervullen: energie als warmte, licht en mobiliteit; kennis als educatie en gezondheid; voedsel als voeding. Dat zijn andere doelen dan maximalistische consumptiegroei, en ze vereisen andere institutionele instrumenten dan maximalisering van markttoegang.

De grens van het kunstmatige

Niet alle schaarste is kunstmatig. Zeldzame aardmetalen zijn biofysisch begrensd. Menselijke zorgcapaciteit heeft een onherleidbare tijdsdimensie. Menselijke aandacht kent biologische grenzen. Dit manifest analyseert de veertien sectoren waar institutionele factoren de dominante oorzaak zijn van de kloof tussen technologisch potentieel en maatschappelijke werkelijkheid.

Dat is een bewuste en verdedigbare afbakening, geen ontkenning van de realiteit van biofysische grenzen. Het manifest claimt niet dat alle schaarste verdwijnt bij institutioneel herontwerp. Het claimt dat de meest beleidsrelevante schaarste — de schaarste die het meest direct menswaardigheid, gezondheid en participatie blokkeert — van institutionele aard is en dus adresseerbaar. Dat is de politiek relevante conclusie.

De machtsdynamiek van transitie

Elk substantieel institutioneel veranderingsproces produceert verliezers naast winnaars. Verliezers zijn dikwijls beter georganiseerd, beter gefinancierd en gemotiveerder dan winnaars, omdat ze iets concreets te verliezen hebben tegenover een diffuus te winnen voordeel dat over de hele bevolking wordt gespreid.

Transitiestrategie die dit negeert is politiek naïef. Coalitievorming, compensatiemechanismen voor mensen die hun baan verliezen in de transitie, het actief agenderen van gedeeld belang boven klassieke links-rechts scheidingslijnen, en het bouwen van brede coalities die de institutionele macht van bestaande belangen overstijgen: dat zijn geen zachte aanvullingen op het analytische argument van dit manifest maar harde politieke vereisten voor elk realistisch overvloedprogramma.

Overvloed als nieuw monopolie

De meest serieuze bedreiging voor de agenda van dit manifest is niet de verdediging van het bestaande schaarste-paradigma maar de monopolisering van de overvloed zelf door een nieuwe klasse van actoren. Als energieovervloed uitmondt in een handvol bedrijven die de netwerken beheersen waarop het zonnepaneel van elke prosumer is aangesloten, als AI-overvloed uitmondt in twee of drie platformmonopolies die de toegang tot kennis controleren, als biotechnologische overvloed uitmondt in een oligopolie van genetische platforms die de toegang tot therapeutische innovatie bepalen — dan is de transitie wel degelijk verlopen maar ten gunste van nieuwe machtsconcentraties die de oude overstijgen.

De institutionele agenda van dit manifest is specifiek ontworpen om die bedreiging te adresseren: commons-eigendom, democratische governance, openheid als beginsel en openbaar recht als kader. Overvloed zonder institutioneel ontwerp is geen bevrijding maar herschikking van schaarste. Dat is de reden waarom dit

manifest niet stopt bij de diagnose van kunstmatige schaarste maar aandringt op de specifieke institutionele architectuur die overvloed omzet in brede menselijke waarde.

VI. De agenda voor de komende generatie

Drie lagen van interventie

Dit manifest benoemt geen blauwdruk. De specifieke institutionele hervormingen die nodig zijn, variëren per sector, per land en per politieke context. Wat dit manifest benoemt, is een gelaagde agenda van interventieniveaus die samen de condities scheppen voor de overgang naar een economie van overvloed.

Laag 1: het zichtbaar maken van schaarste als keuze

De eerste en meest fundamentele interventie is epistemisch: kunstmatige schaarste-mechanismen zichtbaar maken voor de actoren die haar financieren, er in leven en er politiek mee worden geconfronteerd.

Elke subsidie aan fossiele energie is een politieke keuze die met publiek geld wordt betaald en een specifieke verdeling van winsten en kosten produceert. Elke patentverlening boven een redelijke terugverdientermijn is een keuze die kosten legt bij patiënten en belastingbetalers ten gunste van aandeelhouders. Elke regulering die reparatie bemoeilijkt is een keuze die consumenten dwingt tot vervanging van producten die gerepareerd konden worden, ten gunste van producenten die vervangingscycli maximaliseren. Die keuzes worden nu gemaakt in beleidsarena's die primair toegankelijk zijn voor de actoren die er het meeste bij te winnen hebben.

Wetenschappelijk gefundeerde, sectorspecifieke documentatie van schaarste-mechanismen, hun kosten voor de samenleving en de alternatieven die bestaan, is de voorwaarde voor geïnformeerde democratische besluitvorming. Dat is de functie die het wetenschappelijk onderzoekscompendium van Project Alitheia vervult. Dit manifest is de toegankelijke voordeur.

Laag 2: de spelregels herschrijven

De tweede laag van interventie is institutioneel. Concrete beleidswijzigingen per sector die de mechanismen van kunstmatige schaarste direct adresseren.

In energie: afbouw van fossiele subsidies op transparante tijdlijn, aanpassing van netwerktarieven die decentrale opwek systematisch benadelen, heronderhandeling of uittreding uit investeringsverdragen die transitiebeleid juridisch blokkeren, en publieke financiering van smart grid-infrastructuur als publiek goed.

In farmaceutica: hervorming van patentwetgeving die evergreening beëindigt door het verbieden van patenten op marginale aanpassingen aan bestaande moleculen, verplichte licentieverlening van publiek gefinancierd onderzoek, publieke financiering van klinisch onderzoek voor verwaarloosde aandoeningen, en transparante prijsonderhandelingskaders voor overheden.

In kennis: open access-mandaten voor publiek gefinancierd onderzoek op alle niveaus, hervorming van auteursrecht dat de beschermingstermijn terugbrengt naar een tijdspanne die innovatie daadwerkelijk prikkelt in plaats van monopolies bestendigt, en publieke financiering van open educatieve infrastructuur.

In financiën: internationale minimumbelastingen op vermogens en kapitaalinkomen die belastingparadijzen ondermijnen, verplichte transparantie over uiteindelijk eigendom van financiële structuren, en publieke investeringsbankieren dat kapitaalstromen richt op maatschappelijke prioriteiten.

Dit zijn hervormingen binnen het bestaande politieke bestel die allemaal een democratisch legitiem pad hebben via bestaande instituties. Ze zijn politiek moeilijk maar niet onmogelijk. Ze zijn allemaal al ergens in de wereld geïmplementeerd, zij het zelden op de schaal die hun potentieel realiseert.

Laag 3: het verhaal veranderen

De derde laag van interventie is narratief. Instituties veranderen wanneer de verhalen veranderen die hen legitimeren.

Het schaarste-paradigma heeft zijn duurzaamheid voor een groot deel te danken aan de verhalen die het onderhoudt. Het verhaal dat marktwerking neutraal en efficiënt is, terwijl het de keuzes van een klasse van marktontwerpers weerspiegelt. Het verhaal dat eigendomsrechten op kennis innovatie stimuleren, terwijl het bewijs toont dat ze haar in veel gevallen vertragen. Het verhaal dat economische groei welvaart produceert voor iedereen, terwijl de data laten zien dat groei de afgelopen veertig jaar vrijwel volledig is terechtgekomen bij de bovenste tien procent van de vermogensverdeling.

Het nieuwe verhaal is niet het verhaal van utopische harmonie of het einde van conflict. Het is een nuchterder verhaal: dat de institutionele architectuur die schaarste produceert historisch specifiek is, niet universeel menselijk. Dat alternatieven bestaan en werken. Dat de keuze voor een andere architectuur een politieke keuze is, niet een onmogelijke sprong naar een andere menselijke natuur. Dat de overgang van schaarste naar overvloed niet de afschaffing van belang of macht vereist maar hun kanalisering via andere spelregels.

Dat verhaal toegankelijk maken voor mensen die niet thuis zijn in de institutionele economie en de transitiewetenschappen, is de functie van de roman die samen met dit manifest Project Alitheia vormt. Verhalen doen wat data niet kunnen: ze maken de consequenties van institutionele keuzes voelbaar in het leven van herkenbare mensen. Ze bouwen de emotionele infrastructuur die politieke wil constitueert.

VII. De vijf stellingen

Vijf stellingen, elk empirisch gefundeerd, elk institutioneel adresseerbaar, elk een bouwsteen voor de agenda die dit manifest bepleit.

Eerste stelling: schaarste is grotendeels een ontwerpkeuze. De mechanismen die tekort produceren in energie, gezondheid, kennis, voedsel, huisvesting en governance zijn identificeerbaar, historisch contingent en principieel veranderbaar. Dit is geen politieke mening maar een empirische conclusie die voortkomt uit analyse van veertien sectoren en vijfhonderd bronnen in het wetenschappelijk onderzoekscompendium dat dit manifest onderbouwt.

Tweede stelling: overvloed is technologisch haalbaar. De convergentie van hernieuwbare energie, kunstmatige intelligentie, biotechnologie en gedecentraliseerde productie maakt abundance potential reëel in alle zeven stacks, binnen een tijdshorizon van een generatie bij gunstig institutioneel beleid. Dat is geen veronderstelling maar de uitkomst van analyse van kostencurves, technologische convergentiepunten en bestaande operationele voorbeelden.

Derde stelling: alternatieven bestaan en werken. Van Nederlandse energiecoöperaties tot Baskische arbeidersgemeenschappen, van Wikipedia tot open source software, van IJslands post-crisis hersteltraject tot Barcelonas participatieve democratie-infrastructuur: werkende voorbeelden tonen aan dat andere spelregels niet hypothetisch zijn maar operationeel. Transitietheorie leert dat systeemverandering begint in zulke niches. Ze zijn er, en ze groeien.

Vierde stelling: transitie vereist institutioneel ontwerp. Technologie alleen is niet voldoende. Eigendomsregimes, governance-architecturen en narratieve kaders bepalen wie toegang heeft tot de opbrengsten van technologische vooruitgang. Zonder deliberate institutionele interventie zal technologische overvloed worden gemonopoliseerd door dezelfde actoren die schaarste nu handhaven. De urgentie is nu: institutionele keuzes die in dit decennium worden gemaakt, bepalen de verdelingsuitkomsten van de komende generatie.

Vijfde stelling: we bevinden ons op een kantelpunt. De spanning tussen technologisch potentieel en institutionele blokkade is in meerdere sectoren tegelijkertijd zichtbaar geworden voor brede lagen van de bevolking. De legitimiteit van het schaarste-paradigma erodeert niet omdat activisten het aanvechten maar omdat de werkelijkheid het weerlegt, dagelijks, zichtbaar, voor iedereen die de kloof ziet tussen wat technisch mogelijk is en wat institutioneel wordt toegelaten.

Schaarste was het ontwerp van gisteren. Overvloed is de keuze van morgen. Maar keuzes vereisen kiezers die weten wat er op het spel staat, en leiders die bereid zijn de institutionele architectuur te bouwen die technologisch potentieel omzet in brede menselijke waardigheid.

Dit manifest is een eerste aanzet tot die wetenschap, en een uitnodiging tot het werk dat erop volgt.

E.E. Letteboer | Project Alitheia | Maart 2026

*Dit manifest is onderdeel van Project Alitheia, een cross-mediaal initiatief bestaande uit dit manifest, het wetenschappelijk onderzoekscompendium De Schaarste Formule (133.000 woorden), de roman Project Alitheia — De Schaarste Formule, en de AI Alitheia, beschikbaar op www.the-abundance-shift.com. Aanbevolen citatie compendium: Letteboer, E.E. (2026). *De schaarste formule: Institutionele blokkades op de weg naar een economie van overvloed* (V8.6) [Wetenschappelijk onderzoekscompendium].*

Project Alitheia. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19163149>

Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel 4.0 Internationaal (CC BY-NC 4.0)

Aanvulling I: De historische sporen

Drie eeuwen van hetzelfde patroon

Kunstmatige schaarste is geen modern fenomeen geboren uit platformkapitalisme of farmaceutische multinationals. Het is een terugkerend patroon in de economische geschiedenis dat elke keer dezelfde logica volgt: wanneer technologie een dominante schaarste dreigt op te heffen, reageren de macht die van die schaarste leeft met institutionele ingrepen die haar conserveren in een nieuwe juridische vorm.

In de achttiende eeuw werden de Engelse commons — gemeenschappelijke landbouwgronden die generaties lang arme boeren in staat hadden gesteld te overleven — via de Enclosure Acts systematisch geprivatiseerd. De technologische mogelijkheid om agrarische productiviteit te verhogen via nieuwe landbouwtechnieken en irrigatiesystemen bestond. Maar de eigendomshervorming transformeerde land van een commons in een verhandelbaar bezit, creëerde een klasse van landloze dagloners die gedwongen waren hun arbeid te verkopen, en legde de institutionele basis voor de industrialisering die volgde. De schaarste die ontstond was niet biofysisch maar juridisch: de grond was er, de kennis was er, maar de eigendomswet bepaalde wie er toegang toe had.

In de late negentiende en vroege twintigste eeuw bouwden farmaceutische en chemische bedrijven systematisch patentportefeuilles op rond medicijnen, kunstmeststoffen en industriële chemicaliën.

Rockefeller consolideerde de olie-industrie via Standard Oil tot een schaarste-machine die via prijsafspraken en monopolievorming de voordelen van gedecentraliseerde oliewinning kanaliseerde naar een centrale speler. Carnegie bouwde zijn staalimperium deels op de systematische aankoop en stillegging van concurrerende technologieën. De concentratie was niet het gevolg van superieure efficiëntie maar van superieur gebruik van juridische en financiële instrumenten om concurrentie te onderdrukken.

In de twintigste eeuw bouwden de grote technologiebedrijven hun dominantie op via network effects, platformmonopolies en data-eigendom die functioneel vergelijkbaar zijn met de grondinsluitingen van de achttiende eeuw: commons die bestonden uit menselijke data en aandacht werden ingesloten in propriëtaire platforms, waarna de eigenaar van het platform de voorwaarden bepaalt voor deelname, de prijs die wordt betaald voor toegang en de verdeling van de gecreëerde waarde.

Het patroon is niet conspiratorisch. Het vereist geen bewuste coördinatie tussen actoren of geheime afspraken. Het vereist alleen dat actoren rationeel handelen binnen een systeem dat schaarste beloont, dat de juridische en politieke instrumenten beschikbaar zijn om overvloed institutioneel te blokkeren, en dat de macht asymmetrisch genoeg is om die instrumenten effectief in te zetten. Onder die condities is kunstmatige schaarste niet een afwijking van het systeem maar de verwachte uitkomst.

De anatomie van het evergreening-mechanisme

Farmaceutisch evergreening is misschien het meest gedocumenteerde en analytisch transparante voorbeeld van institutionele schaarste in zijn puurste vorm, en verdient daarom een gedetailleerde beschrijving als archetype voor het bredere patroon.

Een farmaceutisch patent verleent twintig jaar exclusiviteitsrechten op een molecuul. In de periode van klinische trials, die gemiddeld tien tot twaalf jaar duurt voor goedkeuring, erodeert dat patent aanzienlijk. Effectief beschermen patenten farmaceutische producten gemiddeld zeven tot twaalf jaar na marktintroductie.

Evergreening is de strategie waarbij dit beschermingsvenster wordt uitgebreid door voor het aflopen van het oorspronkelijke patent een nieuw patent te verkrijgen op een marginale aanpassing: een andere zoutformulering van hetzelfde molecuul, een andere doseringswijze, een gecombineerde tablet die twee bestaande medicijnen samenvoegt, een uitgebreide vrijgaveformulering die het werkzame bestanddeel langzamer afgeeft. Geen van deze aanpassingen vereist substantiële nieuwe R&D-investering. Geen van deze aanpassingen levert significante therapeutische meerwaarde voor patiënten. Maar elk ervan kan een nieuw patent opleveren dat het exclusiviteitsvenster met vijf tot vijftien jaar verlengt.

Onderzoek door de generieke farmaceutische industrie heeft aangetoond dat de vijftien meest verkochte medicijnen in de VS elk gemiddeld meer dan honderd patenten hebben geregistreerd, waarvan het overgrote deel betrekking heeft op formuleringen, combinaties of toedieningswijzen in plaats van op nieuwe moleculen of therapeutische doorbraken. Humira, het meest verkochte medicijn ter wereld in het afgelopen decennium, heeft meer dan 130 patenten waarvan de meeste zijn geregistreerd in de jaren vlak voor het aflopen van het basispatent.

Het resultaat is dat de effectieve beschermingsduur van de meest succesvolle farmaceutische producten niet zeven tot twaalf jaar bedraagt maar twintig tot veertig jaar — een beschermingsduur die ver uitstijgt boven wat nodig zou zijn om de R&D-investering terug te verdienen, en die de toegang tot generieke alternatieven voor patiënten en gezondheidssystemen decennia lang blokkeert. Dit is geen marktfalen in de klassieke zin. Het is het systeem dat precies werkt zoals het is ontworpen, maar voor een andere begunstigde dan de publieke functie die het pretendeert te vervullen.

Aanvulling II: De psychologie van het schaarste-denken

Waarom schaarste als natuurwet voelt

Een van de meest hardnekkige aspecten van het schaarste-paradigma is dat het niet alleen institutioneel is verankerd maar ook psychologisch. Mensen ervaren schaarste niet alleen als externe conditie maar als intern referentiepunt: een lens waardoor ze de wereld interpreteren, mogelijkheden evalueren en risico's inschatten.

Psychologen Sendhil Mullainathan en Eldar Shafir hebben in hun onderzoek naar de cognitieve gevolgen van schaarste aangetoond dat mensen die in armoede leven een significant deel van hun cognitieve capaciteit binden aan de dagelijkse financiële zorg, wat leidt tot verminderde beslissingsvaardigheid op andere domeinen. Schaarste vernauwt de aandacht — het focust de geest op de schaarste zelf maar vermindert de bandbreedte voor langetermijnplanning, nuancering en creatief denken.

Dit mechanisme heeft een institutionele component die verder gaat dan individuele psychologie. Wanneer schaarste systematisch wordt geproduceerd en gehandhaafd door institutionele mechanismen, produceert die schaarste op haar beurt de cognitieve condities die haar handhaving vergemakkelijken: mensen die leven in financiële stress hebben minder cognitieve ruimte om de institutionele oorzaken van die stress te analyseren en politiek te adresseren. De schaarste reproduceert zichzelf deels via haar psychologische gevolgen.

Daarnaast is er de rol van culturele conditionering. Het schaarste-paradigma heeft eeuwenlang de normatieve kaders geleverd waarbinnen mensen zijn gesocialiseerd: competitie als deugd, bezit als identiteitsmarker, groei als maatstaf van succes. Die conditionering zit diep en is niet gemakkelijk te transformeren door informatie alleen. Ze vereist alternatieve ervaringen — het daadwerkelijk leven in een coöperatieve structuur, het daadwerkelijk ervaren van commons-gebaseerde overvloed — om de psychologische grondslag van schaarste-denken te ondermijnen.

Het verhaal dat we over onszelf vertellen

Het schaarste-paradigma onderhoudt zichzelf mede via een set van narratieven over de menselijke natuur die zijn zo diep geworteld in het culturele bewustzijn van westerse samenlevingen dat ze als axioma's worden behandeld: mensen zijn van nature competitief, zelfzuchtig en op korte termijn gericht. Coöperatie is fragieler dan competitie. Vertrouwen is schaars en duur om te onderhouden. Gemeenschappelijk eigendom leidt onvermijdelijk tot uitputting.

Elk van deze narratieven heeft een empirisch fundament — mensen zijn onder bepaalde condities inderdaad competitief, zelfzuchtig en kortzichtig. Maar ze zijn geen beschrijvingen van een onveranderlijke menselijke natuur. Ze zijn beschrijvingen van menselijk gedrag onder specifieke institutionele condities, namelijk de condities van schaarste.

De uitgebreide literatuur over commons-beheer, van Ostroms baanbrekende studie van functionerende gemeenschappelijke grondbeheerssystemen in Spanje, Zwitserland, Japan en de VS tot het meer recente onderzoek naar digitale commons als Wikipedia en open source software, toont consequent dat mensen tot duurzame coöperatie in staat zijn wanneer de institutionele condities — duidelijke grenzen, proportionele verdeling van kosten en baten, collectieve besluitvorming, monitoring en sancties — aanwezig zijn.

De menselijke natuur is plastischer dan het schaarste-paradigma veronderstelt. Mensen zijn tegelijkertijd competitief en coöperatief, zelfzuchtig en altruïstisch, kortzichtig en langetermijngericht. Welke van die dimensies tot uitdrukking komt, hangt sterk af van de institutionele omgeving. En institutionele omgevingen zijn veranderbaar.

Aanvulling III: De transitiedynamiek

Hoe systemen kantelen

Transitiewetenschappers hebben op basis van historisch onderzoek naar grote maatschappelijke transitie — van de energietransitie van biomassa naar kolen in de negentiende eeuw tot de verspreiding van het internet in de late twintigste — een patroon geïdentificeerd dat consequent terugkeert: het Multi-Level Perspective.

Systemen veranderen niet lineair maar via een samenspel van drie niveaus. Op het landschapsniveau — macrosociale trends als klimaatverandering, demografische verschuivingen en grondstoffencrises — neemt druk toe op het bestaande regime. Op het regimeniveau — de dominante instituties, bedrijfsmodellen en infrastructuren die het huidige systeem uitvoeren — neemt de interne spanning toe naarmate de externe druk groeit. Op het nicheniveau — de experimentele alternatieven die beschermd worden door lokale contexten, subsidies of idealisme — rijpen innovaties die het bestaande regime op termijn kunnen vervangen.

Systeemverandering treedt op wanneer de drie niveaus gelijktijdig in beweging zijn: landschapsdruk maakt het bestaande regime kwetsbaar, interne spanningen binnen het regime ondermijnen zijn stabiliteit, en niches zijn voldoende gerijpt om een geloofwaardig alternatief te bieden.

Die configuratie is nu aanwezig op meerdere fronten tegelijkertijd. Klimaatverandering als landschapsdruk is niet langer een abstracte toekomstbedreiging maar een dagelijkse realiteit die de kosten van het fossiele regime zichtbaar maakt voor brede lagen van de bevolking. De financiële stress van het schuldgedreven monetaire systeem is na de crises van 2008 en 2020 zichtbaar geworden als systeemkwetsbaarheid, niet als incidentele ongelukken. En de niches — energiecoöperaties, open source ecosystemen, commons-gebaseerde productie, participatieve democratie-experimenten — zijn rijper dan ooit.

De rol van narratief in transitiemomenten

Historisch onderzoek naar succesvolle grote transitie toont dat institutionele verandering vrijwel nooit plaatsvindt zonder een bredere verschuiving in het culturele narratief over wat mogelijk en wenselijk is. De New Deal in de VS was niet alleen een pakket van economische maatregelen maar een nieuw verhaal over de rol van de overheid in economische ordening, gedragen door een cultureel moment dat de onzichtbare hand van de markt had gediskrediteerd via de Grote Depressie. De welvaartsstaatsopbouw in naoorlogs Europa was niet alleen institutioneel ontwerp maar een nieuw verhaal over solidariteit als politieke norm, mogelijk gemaakt door de collectieve ervaring van oorlog en wederopbouw.

Het nieuwe verhaal dat overvloed ondersteunt, is in wording. De vocabulaire is aan het veranderen: commons, post-growth economics, doughnut economics, degrowth, abundance — begrippen die tien jaar geleden marginaal waren, zijn nu mainstream aanwezig in beleids- en academisch debat. De empirische onderbouwing groeit: de literatuur over kunstmatige schaarste, commons-governance en transitie-economie is in de afgelopen tien jaar substantieel gegroeid. De operationele voorbeelden zijn zichtbaarder geworden door de successen van hernieuwbare energie en digitale commons.

Wat ontbreekt is de brede culturele vertaling van die intellectuele verschuiving naar een verhaal dat mensen herkennen in hun eigen leven, dat de abstracte analyse verbindt met concrete ervaring, dat de institutionele keuzes zichtbaar maakt als keuzes en niet als onontkoombare uitkomsten van een neutrale marktwerking. Dat is de strategische functie van Project Alithea als geheel: het wetenschappelijk compendium voor degenen die de empirische onderbouwing willen, dit manifest voor degenen die de argumentatiestructuur

willen, de roman voor degenen die de menselijke consequenties willen voelen. Drie toegangen tot hetzelfde fundamentele argument, voor drie verschillende modi van begrip.

Aanvulling IV: De internationale dimensie

Schaarste als geopolitiek instrument

Kunstmatige schaarste is niet alleen een fenomeen van binnenlandse economische verhoudingen. Ze is ook een centraal instrument van internationale machtspolitiek, en de overgang naar een economie van overvloed vereist het begrijpen van die geopolitieke dimensie.

Energieafhankelijkheid is historisch gebruikt als instrument van politieke controle. Het Russische gebruik van gaslevering als politiek pressiemiddel richting Oekraïne en Europa illustreert hoe energieschaarste — of de dreiging ervan — een land in staat stelt zijn geopolitieke positie te versterken. De OPEC-olieboycot van 1973 heeft permanent de geopolitieke rol van energiebronnen in de mondiale machtsverhoudingen aangetoond en heeft de energiepolitiek van elk importerend land voor decennia bepaald.

De overgang naar hernieuwbare energie is in dit perspectief niet alleen een milieukwestie maar een geopolitieke revolutie: zij transformeert energie van een geïmporteerde schaarste in een lokaal geproduceerde overvloed. Landen die zon en wind bezitten — wat in principe elk land op aarde is — hoeven niet langer energie-importeurs te zijn. Maar die transitie creëert ook nieuwe schaarste-structuren rondom de grondstoffen voor de energietransitie zelf: lithium, kobalt, neodymium en andere kritieke mineralen die geografisch geconcentreerd zijn in een kleine groep landen.

De geopolitiek van de energietransitie is daarmee ook een geopolitiek van nieuwe grondstoffenafhankelijkheden, tenzij het institutionele ontwerp van de transitie expliciet rekening houdt met recycling-infrastructuur, substitutie-onderzoek en internationale governance van kritieke mineralen als publiek goed in plaats van als nieuwe bron van geopolitiek leverage.

De globale zuiden-dimensie

Een manifest over overvloed dat de ongelijkheid tussen het globale noorden en zuiden negeert, mist de moreel meest urgente dimensie van het argument. De mechanismen van kunstmatige schaarste treffen het globale zuiden disproportioneel en zijn voor een deel bewust zo ontworpen.

TRIPS-plus bepalingen in bilaterale handelsakkoorden die rijke landen opleggen aan ontwikkelingslanden als voorwaarde voor handelstoegang, blokkeren generieke geneesmiddelenproductie in landen die de meeste behoefte hebben aan betaalbare medicijnen. Conditioneel ontwikkelingsbeleid van het IMF en de Wereldbank heeft decennialang structurele aanpassingsprogramma's opgelegd die publieke gezondheidssystemen, onderwijsinfrastructuur en coöperatieve landbouwinstituten dismantlerden in landen waar ze net waren opgebouwd. Landingreep door multinationale bedrijven — vaak met de stille steun van westerse overheden — heeft gemeenschappelijke grondbronnen geprivatiseerd in Afrika, Latijns-Amerika en Azië.

De logica van het schaarste-paradigma is daarmee niet alleen een mechanisme van binnenlandse ongelijkheid in rijke landen maar een structureel element van de mondiale extractieve verhoudingen die het globale zuiden arm houden ten gunste van het globale noorden. Een agenda voor overvloed die geloofwaardig wil zijn, moet die dimensie expliciet adresseren: niet als bijzaak of toevoeging maar als een van de centrale politieke uitdagingen van de transitie die dit manifest bepleit.

De commons als mondiale infrastructuur

Het meest veelbelovende alternatief voor de geopolitieke schaarste-logica is de uitbreiding van commons-gebaseerde institutionele modellen naar mondiale schaal.

Het internet heeft, ondanks alle monopoliseringstendenties van de afgelopen decennia, een infrastructuur gecreëerd die in haar basisarchitectuur commons-principes volgt: open standaarden, interoperabiliteit en gedeeld eigendom van het TCP/IP-protocol dat de verbindingen mogelijk maakt. Wikipedia heeft aangetoond dat mondiale kennisproductie op commons-basis mogelijk is. Open source software heeft aangetoond dat complexe technische productie zonder centrale eigendomsstructuur kan worden gecoördineerd.

De uitdaging is die commons-principes uit te breiden naar de domeinen waar ze nog het meest worden ondermijnd: farmaceutische kennis als mondiale commons in plaats van als private intellectuele eigendom, klimaatgerelateerde technologie als gedeeld erfgoed van de mensheid in plaats van als handelsbarrière, en een mondiale fiscale architectuur die het gebruik van belastingparadijzen als instrument van vermogensextractie beëindigt.

Dat vereist multilaterale politieke wil die nu ontbreekt maar die eerder in de geschiedenis aanwezig is geweest wanneer de collectieve nood groot genoeg was: het Bretton Woods-systeem na de Tweede Wereldoorlog, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het Montreal-protocol voor de bescherming van de ozonlaag. Die precedënten tonen dat mondiale institutionele coördinatie mogelijk is wanneer de politieke condities ernaar zijn.

Aanvulling V: Wat dit van ons vraagt

De persoonlijke dimensie van institutionele keuze

Dit manifest heeft bewust het accent gelegd op institutionele mechanismen en structurele krachten, omdat individuele morele keuzes onvoldoende zijn om systemische verandering te bewerkstelligen. Maar institutionele verandering wordt uiteindelijk gemaakt door mensen — door kiezers, bestuurders, ondernemers, onderzoekers, journalisten en burgers die binnen en rondom instituties handelen.

De vraag wat dit manifest van ons vraagt, is geen vraag naar individuele consumptiekeuzes of lifestyleaanpassingen — die zijn op de schaal van systemische verandering irrelevant. Het is een vraag naar de rol die mensen spelen in de institutionele arena's die de spelregels bepalen.

Voor beleidsmakers betekent dat: de moed om de schaarste-mechanismen in hun beleidsdomein te benoemen als wat ze zijn — institutionele keuzes die andere keuzes toelaten — en de bereidheid om de institutionele belangen te trotseren die van die keuzes profiteren. Voor ondernemers betekent dat: de bereidheid om bedrijfsmodellen te bouwen die de schaarste-logica niet reproduceren maar ondermijnen — coöperatieve eigendomsstructuren, open source kennisdeling, commons-gebaseerde productie. Voor onderzoekers en journalisten betekent dat: de analytische agenda te richten op de onzichtbare keuzes die institutionele schaarste produceren, en die keuzes zichtbaar te maken voor de publieke arena die ze kan veranderen.

Voor iedereen die dit manifest leest, betekent dat: de herkenning dat de vraag “wat als er geen tekorten meer zouden zijn?” niet slechts een intellectueel experiment is maar een politieke vraag met een empirisch antwoord dat verandering in ons handelen rechtvaardigt.

De rol van Project Alithea

Project Alithea is geen beweging, geen politieke partij en geen beleidsadviesbureau. Het is een intellectueel en cultureel instrument: een wetenschappelijk gefundeerde, narratief toegankelijke poging om de vraag wat er op het spel staat bij de institutionele keuzes van dit decennium, zichtbaar te maken voor een zo breed mogelijk publiek.

Het wetenschappelijk onderzoekscompendium levert de empirische en analytische onderbouwing voor degenen die de diepte willen. Dit manifest levert de argumentatiestructuur voor degenen die de richting willen begrijpen. De roman levert de emotionele en narratieve toegang voor degenen die de menselijke consequenties willen voelen. En de AI Alithea levert de interactieve toegang voor degenen die willen dialogeren, bevragen en verdiepen.

Geen van deze vier instrumenten is voldoende alleen. Samen vormen ze een ecosysteem dat bedoeld is om het verhaal van kunstmatige schaarste en de keuze voor overvloed te verspreiden via de kanalen die mensen daadwerkelijk bereiken en overtuigen.

De ambitie is bescheiden in haar claim en groot in haar horizon: niet de wereld veranderen maar bijdragen aan de epistemische infrastructuur waarop verandering kan bouwen. Het bewijs leveren dat overvloed een keuze is. Het verhaal vertellen dat een andere keuze mogelijk is. En de mensen bereiken die die keuze uiteindelijk moeten maken.